बद्धगुद न० बद्धं गुदमस्य । कोष्ठबद्धकारके रोगभेदे "बद्धा-न्त्रमन्त्रैरुपलेपिभिर्वा बालाग्रसंभिर्वापिहितं यथावत् । बध्नीयते तस्य मलः सदोषात् शनैः शनैः सङ्कुचच्च नाड्याम् । निरुध्यते तस्य गुदे पुरीषं निरेति कृच्छ्रादपि चाल्पमल्पम् । कृच्छ्राभिमध्ये परिहृद्विमेति तत्तोदरं बद्धगुदं वदन्ति" भावप्र० ।

बद्धफल पु० बद्धानि फलान्यस्य । करञ्जवृक्षे राजनि० ।

बद्धमुष्टि त्रि० बद्धः दानायाप्रसारितो मुष्टिर्यस्य । कृपणे ।

बद्धमूल त्रि० बद्धं मूलमस्य । दृढ़मूले ।

बद्धरसाल पु० नि०क० । राजाम्रभेदे राजान० ।

बद्धशिख त्रि० बद्धा शिखा येन यद्वा वा । "यदोपवीतेन भाव्यं यदा बद्धशिखेन च" प्रा०त०उक्ते १शिखाबन्धन-युक्ते २उष्ट्रटायां स्त्री मेदि० ।

बध पु० हन-घञ् । वधादेशः । हनने प्राणवियोगसाधने व्यापारे अमरः । वधपदार्थविशेषं वधभेदश्च प्रा० वि० उक्तो यथा

"अथ वधो निरूप्यते । ननु कोऽयं वधः किं वधित्वं कति विधं च तत्, ? उच्यते प्राणवियोगफलकव्यापारो वधः तन्नि-ष्ठादृष्टञ्च साक्षात्परम्परोदासीनं अतिकारपरिगणितं वधित्वम् अतो नेष्टकारादिव्यतिव्याप्तिः तच्च पञ्चविधं अतिसरसाद् कर्त्ता प्रयोजकोऽनुमन्ता अनुपाहको निमित्ती चेति यथाह आपस्तम्बः "प्रयोजयिता अनुमन्ता कर्त्ता चेति सर्वे स्वर्गनरकफलभोक्तारो यो भूव आर भते तस्मिन् फले विशेषः" । अनुपाहकमाह याज्ञ-वल्क्यः "परेङ्गितमपहृत्यापि यत्तार्थस्तु समागतः" । तथा मनुः "बहूनामेककार्याणां सर्वेषां शस्त्रधारिणाम् । यदीको घातकस्तत्र सर्वे ते घातकाः स्मृताः" । भविष्ये "यदीकं बहवो विप्रा घ्नन्ति विप्रमनागसम् । तदैषां निष्कृतिं वक्ष्मि शृणुध्वं समना युवः ! । तैर्यस्य प्रहा-रेण च विप्रो निधनं गतः । सरस्वतीं प्रतिस्रोतः सप्त-रेत् पापशुद्धये" । स च द्विविधः । एको वध्यप्रति-रोधकः अन्यः शस्त्रप्रहर्त्ता । निमित्तिनमाह विष्णुः "अन्धादेन स्टहीतस्तो न्यायमर्थयते तु यः । यद्वहिश्च त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्मनुघातकम्" । अत्र परान्नर-व्यापाराव्यवधानेन वधनिष्पादकः कर्त्ता, यः कर्त्तारं कारयति स प्रयोजकः सोऽपि द्विविधः । एकः स्वतो-ऽप्रहरन्नेव पदातिं वेतनादिना वधार्थं प्रवर्त्तयति अपरः स्वतः प्रहरन्नेव मन्त्रोपाजोपदेशादिना प्रोत्साहयति । अनुमन्तिदाता अनुमन्ता । अनुमन्तिश्च द्विविधा । एका यद्विरोधाचरणं न सम्भवति तस्य विरोधिनो मया नि-रोधः कर्त्तव्य इति प्रवृत्तिः । अपरा एनं हन्मीति वचने मत्तस्याप्रतिषेध एव" । हिंसायाः पापाद्यनिष्टजनक-त्वेऽपि वैधहिंसाया इष्टफलजनकत्वात् नानिष्टजनक-ता "यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयम्भुवा । अतस्त्वां घातयिष्यामि तस्माद्यज्ञे वधोऽवधः" ति० त० । उक्तेः मनुनापि "या वेदविहिता वा नियताहिंसिराचरे । अहिंसामेव तां विद्याद् वेदाद् धर्मो हि निर्बभौ" उक्तेश्च । अवधः अहिंसा च तस्यान्यथापाजनकत्वेन तद्विरो-धीत्यर्थः । बहूनां रक्षणार्थमेकस्य वधेऽपि पुण्यजनकत्व-मुक्तम् "एकस्य यत्र निधने प्रवृत्ते दृष्टकारिणः । बहूनां भवति क्षेमं तस्य पुण्यप्रदो वधः । ब्रह्मस्तेयी सुरापश्च ब्रह्महा गुरुतल्पगः । आत्मानं घातयेद्यस्तु तस्य पुण्यप्र-प्रदो वधः" कालिका० २० अ० । ब्रह्महन्तृवधेऽपि न राज्ञो दोषः प्रा० वि० स्थितः "तथा नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति वचन" स्मृतेः आततायिवधेऽपि नानिष्टफलमिति यथावधं बोध्यम् ।

बध संयमने चु० उ० अक० सेट् । बाधयति-ते अबीबधत्-त ।

बध निन्दायां बन्धने च भ्वादि० आत्म० अक० सेट् । बीभत्सते अबीभत्सिष्ट । निन्दनेऽर्थे एव स्वार्थे सन् बन्धने तु न तेन तस्य बध्यते अबधिष्ट इत्येव ।

बधक त्रि० बध-ण्वुल् । १वधकर्त्तरि त्रि० को० । हिंस्रे २व्याधौ ३बलौ च संक्षिप्तसा० ।

बधत्र न० बध-करणे ष्ट्रन् । अस्त्रे उणादि० । [डारा० ।

बधस्थली स्त्री ६त० । श्मशाने त्रिका० । बधस्थानमधस्त न०

बधाङ्क न० बधः अङ्कमस्य बहु० । कारागृहे त्रिका० ।

बधार्ह त्रि० बधमर्हति अर्ह-अच् उ० स० । बधदण्डार्हे ।

बधिर त्रि० बन्ध-किरच् । श्रोत्रेन्द्रियरहिते अवयवशक्तिशून्ये । तस्यानन्विता मनुनोक्ता यथा "अनन्वो क्लीबपतितौ जात्यन्धबधिरौ तथा" । ततः बधीरस्या० चतुरर्थ्यां वुञ् । बाधिरश्च तद्विकटदेशादौ त्रि० । ततः दृढ़ा० भावे वा इमनिच् पक्षे ष्यञ् । बधिरिमन् पु० बाधिर्य्यं न० तद्भावे तद्विदारादि माधवकरेणोक्तं यथा "यदा यन्द्रवर्द्धं वायुः श्रोतद्वाहस्य तिष्ठति । शुद्धः क्षेत्रा-न्वितो वापि बाधिर्यं तेन जायते" ।

ब(ब)धू स्त्री बध्नाति बध्यतया बन्ध-ऊ नलोपः, उद्धते बह-ऊ पृषोदरादेशो वा । १भार्य्यायाम्, २वृद्धायाम् अमरः